

com les restes d'una tanca defensiva d'un campament militar relacionat amb la guerra contra Joan II d'Aragó al voltant de 1467.

La primera part de l'obra està dedicada a l'estudi d'un magatzem situat a l'Olivet d'en Pujol, edificat cap a finals del s. II aC i destinat a contenir en 70 *dolia* la collita agrícola. Aquesta construcció edificada damunt unes sitges ibèriques del s. IV aC ja permet a l'autor constatar un canvi entre el sistema d'explotació de la terra en època indígena, essencialment destinat a l'autoconsum, i una organització romana dirigida primordialment a la consecució d'excedents i a la seva comercialització. És especialment suggerent el fet que en el moment de l'abandó els propietaris es prenguessin la molèstia de transportar els pesats *dolia*, òbviament per ser utilitzats en un altre indret, la qual cosa sembla assenyalar un canvi en el tipus de conreu, tal com s'indica a l'obra, i es passa d'una producció essencialment cerealista a una vitivinícola, situació que és també coneguda en aquesta zona mitjançant l'estudi de les àmfores.

El jaciment dels Tolegassos, situat a uns cinc-cents metres de l'Olivet d'en Pujol, ocupa la part més extensa del llibre. Es tracta d'una vila rústega en què, si bé les estructures arquitectòniques més antigues s'han de situar dins la primera meitat del s. I dC, s'han localitzat restes suficients per establir una primera ocupació ja en la segona meitat del s. II aC, en el mateix moment que a l'Olivet d'en Pujol. Aquesta proximitat geogràfica, el fet que un jaciment sigui únicament magatzem i que l'altre disposi de vivenda, i la constatació que en el moment que s'abandona l'Olivet d'en Pujol la vila dels Tolegassos experimenti una «... gran reforma i ampliació...» podria suggerir la hipòtesi que ambdós fenòmens responen a una adequació, a una nova situació agrícola i econòmica.

La vila és ampliada i reformada en el s. II dC i novament a finals del mateix segle, pocs anys abans de ser abandonada, coincidint amb l'abandó d'àmplies zones de la veïna ciutat d'Empúries.

Aquesta és una dada més de la coincidència entre la civitas i el seu ager, ja que tant aquí, en una obra privada, com a Empúries, en una obra pública com és la pavimentació d'un carrer, detectem unes reformes que sens dubte indiquen l'existència d'uns plans de futur i que, malgrat tot, es van veure estroncades al cap de pocs anys amb l'abandonament de les zones reformades. Aquest fet sembla indicar l'aparició a la fi del s. II dC, de forma sobtada, d'un factor que accelera la decadència de la ciutat i del seu entorn.

Aquesta dada i l'obra en general vénen a demostrar la necessitat que l'arqueòleg en investigar contempli un panorama més ampli que el de la seva pròpia excavació, i això no serà possible sense l'existència d'una planificació que inclogui els esforços de persones i institucions per aconseguir l'estudi global del territori.

F. XAVIER NIETO I PRIETO

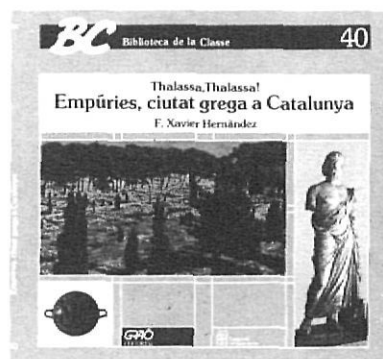
Empúries per a escolars

F. X. HERNÁNDEZ, *Thalassa, Thalassa! Empúries, ciutat grega a Catalunya*. Graó Editorial, Barcelona, 1989. 64 pàgines. Col·lecció Biblioteca de Classe núm. 40.

Aquesta col·lecció d'ajuda a la docència presenta en un catàleg cada cop més ampli una aproximació a temes diversos que interessin a pedagogs i a estudiants (història, costums, tradicions, ciències naturals, geografia, física...). La col·lecció pretén ser engrescadora i planera, i sense defugir un nivell de seriositat intenta fer arribar una informació a cops molt dispersa i en ocasions fins i tot inexistent.

En aquesta ocasió el llibret presenta, segons l'esquema de la col·lecció les ruïnes d'Empúries, el jaciment arqueològic més visitat de Catalunya pels escolars d'aquest país i que ofereix l'extraordinària possibilitat d'entrar en contacte amb el món de la colonització grega i amb la romanització, i de fet permet entrar en contacte amb un jaciment clàssic que ha de fer possible la millor comprensió dels orígens del nostre país. I ho fa dividint el llibre en dues parts quasi iguals. En la primera, a partir d'un exercici creatiu que té com a base un fet històric extraordinari i no massa conegut —l'expedició del massaliota Pitees a l'Atlàntic nord on féu tota una sèrie d'observacions i descobertes extraordinàries— se'ns descriu la ciutat d'«Empòrion» a través dels ulls d'una nena emporitana que tindrà la sort i la gosadia de participar en el viatge del navegant de «Massàlia». La segona part és, sobretot, documental: la situació a l'occident del món mediterrani la vigília de la fundació pels focs d'Àsia Menor d'«Empòrion», el desenvolupament de la ciutat, la seva història, fent servir un seguit d'il·lustracions sovint molt ben triades. En aquesta segona part s'inclou, també, un itinerari comentat pel jaciment que ha de ser de gran ajuda a ensenyants i alumnes de cara a preparar i treure profit d'una visita a aquestes ruïnes. Completen el conjunt, una cronologia general, unes propostes de treball, una llista bibliogràfica, algunes dades sobre el museu, un glossari i un joc on entren en relació mercaders grecs i púnics en el marc general de la Mediterrània.

El llibret compleix amb escreix les propostes inicials. És llegidor, atractiu i aplega una gran quantitat d'informació que el fa utilíssim. Tanmateix, però, cal assenyalar



que el resultat global no és del tot positiu. En efecte, precisament quan es fa un esbós de la història d'Empúries no es poden continuar dient certes coses que deu o quinze anys enrere podien considerar-se com sòlidament provades però que la continuïtat en la recerca ha permès reconsiderar en alguns casos i en altres canviar completament. Escriure que el segle I i primers anys del II dC van ser els de màxim esplendor d'Empúries és greu perquè no és cert, que la decadència posterior de la ciutat té a veure amb la situació geogràfica en relació a la Via Augusta i amb el colgament del port per la sedimentació del Fluvià i per la tramuntana, tampoc és cert o si més no s'ha de matisar, insinuar que a finals del segle III els franco-alamans van saquejar Empúries és a hores d'ara, un disbarat, com ho és, també, no valorar el bisbat com pertoca o parlar de les invasions dels vikings el segle VIII.

És una llàstima aquests errors que, pensem, no són petits tot i el poc espai que ocupen en el text. I no ho són perquè ajuden a perpetuar llocs comuns i dades errònies en un llibre que tindrà èxit perquè és útil. Potser en una propera edició podrien corregir-se aquestes errades que desmereixen el resultat final.

J.M. NOLLA